

Аделина Ангушева (София, България)

ПЪРВИ ЧЕТЕНИЯ НА ОБЩЕСТВОТО ЗА ИЗУЧАВАНЕ НА СЛАВЯНСКАТА СТАРИНА

През месец май Обществото за изучаване на славянската старина осъществи своите първи четения. Тяхната тема беше „Вербален и визуален знак в средновековната култура“. Обществото беше създадено на 14. II. 1990 година от млади специалисти, работещи в различни области на медиевистиката, за да обедини ентузиазма и изследователските им усилия за съхраняване и проучване на старобългарската култура в контекста на славянската и европейската средновековна общност. Е. Гергова - Тахова подчерта, че целта на Обществото е да търси нови пътища в изучаването на славянската старина, като подпомогат издирването, изследването и издаването на отделни паметници. Обществото ще се стреми да създаде информационна база и да усвоява разнообразни методи за работа, за да създаде по-голяма възможност за размяна на идеи и научно общуване между младите хора.

Бяхме много щастливи от това, че нашите преподаватели, които разпалваха интереса ни към медиевистичната проблематика, се отнесоха с грижа към осъществяването на четенията. Проф. д-р И. Добрев изрази надежда, че в работата на младите ще възкръсне стремежът към извисяване и утвърждаване на онези национални ценности, които са подтиквали поколения български учени в тяхната работа. Изключително задължени сме и на ст. н. с. Е. Коцева, която проследи двудневните занимания и даде ценни препоръки за голяма част от докладите. Нашата най-искрена благодарност е и към проф. д-р А. Джурова, която очерта различните аспекти на отношенията между вербален и визуален знак в средновековната култура, предложи свои тълкувания и пожела успех на участниците.

А. Кирин обясни защо Обществото подбра именно тази тема за своите първи четения, като подчерта, че тя би могла да помогне за преодоляването на рамките на строго специализираните изследвания и да даде възможност за виикване в синтетизма на средновековната култура. Той направи преглед върху отделните изследователски парадигми, които третира

словесно-образните съответствия през средновековното.

Първият доклад на четенията „Знакова структура на сакралния и ритуалния текст“ от И. Христова предложи и първото ново определение: разглеждането на сакралния текст като текст, който не може да съществува без текстове посредници (ритуалния текст). Ето защо евангелието, псалтирът са сакрални текстове, тяхното устойчиво битие в средновековната култура е под формата на цитати, вилетени в чужда словесна тъкан (слова, жития, ексегетични и богослужбени творби). Докладът предизвика и своеобразна научна дискусия — в отговор Г. Кръстев проследи осем типа знакови отношения, присъщи на християнската култура. В подкрепа на тезите бяха използвани канонични и апокрифни текстове.

Знаковите равнища в славянски превод на Никодимовото евангелие бяха разгледани от М. Младенова в доклада „Многослойност на вербалния знак“. Авторката се спря на образното поле на текста, където се е извършила десемантизация на архаични митологически мотиви. Тя обърна внимание върху лексикалното своеобразие на паметника и подчерта, че фонетичната и морфологичната специфика, отразени в правописа му, са и най-късният пласт от текстовото развитие. И. Иванова очерта в диахронен план „Семантичните стойности на глагола **вѣдѣти** в евангелския текст“, като ги представи в съотношение със значението на старобългарския глагол **знати** и при сравнение със старогръцките им лексикални съответствия. На лексикални проблеми беше посветена и работата на Ц. Досева „За думата **всадыникъ** в старобългарския език“. К. Костова разгледа названието **Нуканна**, срещащо се в Светославовия сборник от 1073 г., чрез широки лингвистични паралели с индоевропейските езици и най-вече чрез използването на богат материал от китайски.

С. Бърлиева представи нови факти за

преписи на латински произведения за Кирил и Методий в литературата на западните славяни. Тя се спря предимно върху текстове за светите братя, запазени като част от Златната легенда.

Текстологичните проблеми на старобългарския превод на Слово за четиридесетте мъченици бяха разгледани от Е. Мирчева с оглед на по-детайлното очертаване на времето на появата и съдбата на тази творба в нашата средновековна литература. Редна особености на текстологията на библейските песни, отразени в лексикалните и синтактичните различия на отделните паметници, проследи в своя доклад И. Карачорова. Ц. Ралева допълни текстологичната картина на изследванията върху Зографския препис на Светославовия изборник от 1073 г.

Докладът на А. М. Тотоманова предложи нова интерпретация на фонетичната стойност на един рядък знак, срещаш се в кирилска приписка от Асеманиевото евангелие. Тълкуване на фонетични проблеми с оглед на обвързаността им с морфологичното равнище на езика предложи А. Хаджов в своята работа „Някои от субстантивните глаголи с формант *и* в разгледания на базата на Greek 70 руски препис от XIV в. в Пандектите на Никон Черногорец“. Т. Хричев представи изследване, разработено съвместно с неговия американски колега А. Ведъл на тема: „Успоредници в готския и славянския евангелски текст“, в което се проследяват граматическите характеристики на перфектните глаголни форми, засвидетелствувани в преводите на Евангелието. Концепцията беше богато илюстрирана с примери от текстове на старобългарски, готски и новозаветен гръцки език. Л. Шишкова предложи разгърнат модел за изследване на имената на растенията в старобългарския език, който да обединява три линии: индоевропейското езиково равнище, културното влияние на староеврейската традиция чрез посредничеството на библейските реални и по-късните културни контакти, като по този начин се държи строга сметка за приемането на различните типове названия и се очертава своеобразието на лексиката за растения в историята на езика при сравнение с гръцки, латински и други славянски паралели.

Проблемът за знаковите съответствия в славянските ръкописи беше своеобразно преоткрит от Т. Славова в доклада ѝ на тема „Опити за тълкуване на тайнописни знаци“. Този сложен въпрос бе изложен чрез различните типове графически преозначаваания, характерни за гръцките, а оттам и за старобългарските текстове, съдържащи тайнопис. Като използва комбиниран метод за разчитане на текстовете, авторката предлага четения на шест приписки или нераздадени части от приписки. Съчетаването на проста и сложна литорея е в основата на различните, разтълкувани от Т. Славова, пасажи. Те се откриват в ръкописи като Псалтир от 1559 г., Зографски препис на миней и др. Многоплановостта на проблемите за съотнасянето на вербалния и визуал-

ния знак в средновековната култура бе обект и на работата „За отношението между основния текст като оформление и съответните палеографски белези на извънтекстовите добавки в славянските ръкописи“ от Е. Узунова. Тя се спря подробно на начина, по който средновековният създател на ръкописа илюстрира основното съдържание чрез миниатюри и словесни добавки. Проследена бе и връзката между рисунката и вербалното ѝ пояснение в старобългарската книга. В доклада на А. Ангешева и А. Тодоров бяха разгледани равнищата на буквените и небуквените знаци в Аргировия триод, като бе отделено внимание на графични, правописни и сегментационни особености на текста — случаи на писане на голям ер, диграма на звука „у“, съкращения. Авторите бяха проследили семантичката зависимост на вида на параграфните знаци според символиката на службата за деня, който те обозначават.

Проблемът за вербалния и визуалния знак в средновековната култура в плана на книжовната традиция бе обект и на работата „Компромисът между канонична и неканонична образност като следствие от отрицателната напрегнатост между вербален и визуален текст“ от М. Шнитер. На базата на апокрифни молитви в писмен паметник, съхраняван в Пловдивската библиотека, беше проследена смисловата зависимост между семантиката на текстовете и символиката на заставката, която ги предхожда. По такъв начин беше открито взаимното проникване на апокрифни и неапокрифни компоненти в общата структура на средновековния текст.

В рамките на четенията бяха обсъдени не само динамичните връзки между вербален и визуален знак в писмените паметници, но и техните съответствия в такива макротекстови пространства, каквито представляват средновековните култови сгради. Имено в тях с най-голяма яркост се открива синтетизмът на средновековната култура и търсените аналогии между изображение и написание. Това бе подчертано от А. Кирин в доклада „Надписи и образи в православния храм“. Той отдели три типа писан текст в храмовото пространство, като акцентира главно върху практически непроучените „рисувани надписи“ и тяхното значение. В търсене на връзката между различните равнища на означеност бе очертана и обща формула на иконографската храмова програма. Изследването на Е. Мусаковани запозна със спецификата на определени надписи върху храмови колони от Първата българска държава. В доклада на З. Ждрак ов смисълът на религиозния изобразителен материал беше обвързан с историко-политическия контекст на съществуване на определения паметник. Проследена беше смисловата специфика на рядка иконографска сцена от църквата „Св. ап. Петър и Павел“ в Търново. Своеобразието на този средновековен паметник бе разгледано при съпоставката с подобно изображение в храм от остров Крит.

Сложните философско-семантични пространства на средновековната култура бяха очерта-

ни от В. Налбантян в доклада „*Militia christi*“ като $\gamma\nu\omega\sigma\iota\varsigma$ в „Проглас към евангелието“. Авторът се бе спрял на средновековното съответствие между скалата на нравствените ценности и йерархията на ангелските чинове. Тези две взаимозаменяеми равнища се допълват от представата за човешкото тяло като космос, т. е. също някаква форма на страталовидна подреденост, и от средновековното виждане за одеянието като различни степени на предпазване от външния свят, което кореспондира най-тясно с идеята за ангелските чинове. Така в „Проглас към евангелието“ символично могат да бъдат заместени етическите категории, въведени в текста, със съответните рангове на Христовото войнство, което открива дълбинния смисъл на творбата. Х. Тодоров разглежда понятия като „център“ и „периферия“ в рамките на старобългарската литература от епохата на Първата българска държава.

Изучаването на славянската старина предполага и вглеждане във фолклорното наследство. Опит да се обвърже християнската проблематика с народната култура бе направен в доклада „Фолклорният култ към св. Никола на нос Калиакра“ от Р. Малчев. Народното християнство в почитането на този светец бе очертано чрез посочване на редица религиозни практики, свързани с култа и функционирането на образа на светеца в народната

словесна култура. В работата на К. Ранногочев бе представено математическо честоно изследване на лексиката на българския юнашки епос, което позволява да се правят нови изводи за епическия хронотоп.

У. Тайсен представи своя модел за изработване на немско-старобългарски речник и очерта сложността на тази задача. А. Стоилов а представи графо-фонетичните особености на арабското писмо.

Първите четения на Обществото за изучаване на славянската старина се отличаваха с разнообразието на разглежданата проблематика. Представени бяха както различните клонове на старобългаристиката и отделни дялове на медиевистиката изобщо, така и разноречиви методи за изследване. Много от докладите представляваха опит за комбиниране на няколко изследователски подхода. Няма да бъде пресилено, ако кажем, че четенията преминаха под знака на новаторството, на търсенето на нови научни територии, на нови пътища при интерпретирането на отделните проблеми. Самата тема на четенията предполагаше многоаспектно навлизане в старобългарската култура. С желанието да се продължи важната размяна на идеи и знания членовете на Обществото за изучаване на славянската старина ще организират следващи четения.